

Toespraak

Door de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, Mr A. Broekers-Knol,
bij gelegenheid van de Herdenkingsbijeenkomst in Perscentrum Nieuwspoord

datum 4 mei 2019

"In ons volkskarakter treft een opmerkelijk zuiver gevoel voor rechtvaardigheid en recht. Gunstig is het bij ons volk ook gesteld met de hierbij ten nauwste aansluitende drang naar waarheid. Een leuze of bewering, die voor onze nationale overtuiging en verhoudingen niet passen, zullen nooit een enigszins belangrijk deel van ons volk van de wijs kunnen brengen."

Deze woorden wilde voormalig Eerste Kamerlid Herman Bernard Wiardi Beckman, bijgenaamd 'Stuuf', spreken tijdens een toespraak die hij op 14 september 1940 van plan was te houden. De bijeenkomst waarop hij zou spreken werd door de Duitse bezetter verboden.

Dames en heren,

Ik vind het een bijzonder voorrecht om hier vandaag in Nieuwspoord als voorzitter van de Eerste Kamer van de Staten-Generaal, én als dochter van een man die zijn carrière begon als journalist, te mogen spreken tijdens deze jaarlijkse herdenking van hen die in de bezettingstijd het leven lieten voor de vrijheid van meningsuiting. Herman Wiardi Beckman, hoofdredacteur én politicus, was één van hen.

Als lid van de Eerste Kamer voor de SDAP toonde Wiardi Beckman zich, ondanks de Nederlandse neutraliteit, een voorstander van een krachtige defensie tegen het van nazi-Duitse zijde dreigende gevaar. Dat kwam hem overigens op kritiek vanuit zijn eigen partij te staan. In februari 1939 sprak hij in het debat over de defensiebegroting in de Eerste Kamer ook over de verhouding tussen de legerleiding en de pers: " In dagen van spanning is er reden om te handelen in een geest van samenwerking. Men kan ook van de pers deze volstrekte medewerking verkrijgen: het spreken waar men het wenscht, of ook, als het noodig is in het landsbelang, het zwijgen."

Wiardi Beckman sprak niet zomaar over de rol die de pers kan hebben in dagen van spanning, in tijden van mobilisatie. Hij was assistent-hoofdredacteur van het dagblad Het Volk en werd in 1937 hoofdredacteur van alle kranten van de Arbeiderspers. In dat zelfde jaar werd hij lid van de Eerste Kamer voor de SDAP. In 1939 werd Wiardi Beckman – vrijwillig – gemobiliseerd en als officier gedetacheerd bij de Generale Staf, bij de persafdeling. Om als officier in werkelijke dienst in het Nederlandse leger te kunnen dienen zegde hij op 9 mei 1940, één dag voor de Duitse inval, zijn lidmaatschap van de Eerste Kamer op. In de bezettingstijd was hij tot aan zijn arrestatie in januari 1942 op het strand van Scheveningen nauw betrokken bij de illegale krant Het Parool.

In zijn door de bezetter verboden toespraak van 14 september 1940 refereerde Wiardi Beckman aan de manier waarop propaganda – 'leuze of bewering' in zijn woorden – ervoor gezorgd had dat de nationaalsocialisten van Hitler begin jaren dertig in Duitsland aan de macht konden komen na democratische verkiezingen.

datum 4 mei 2019

blad 2

Dames en heren,

Het comité 4 en 5 mei heeft dit jaar gekozen voor het thema 'in vrijheid kiezen'. Dit thema is uitstekend gekozen, juist nu 2019 in Nederland een verkiezingsjaar is met verkiezingen voor Provinciale Staten, de Waterschappen, de Eerste Kamer en het Europees Parlement.

In 2019 wordt ook gevierd dat 100 jaar geleden, in 1919, algemeen kiesrecht voor vrouwen werd ingevoerd. Passief kiesrecht voor vrouwen bestond al sinds de Grondwetswijziging van 1917, maar diezelfde Grondwetswijziging maakte het mogelijk dat in 1919 de initiatiefwet Marchant kon worden aangenomen waardoor aan vrouwen ook het actief kiesrecht werd verleend.

Het klinkt zo simpel 'in vrijheid kiezen', maar om in vrijheid te kunnen kiezen, om in vrijheid van je democratisch recht gebruik te kunnen maken, is het nodig dat je in vrijheid een keuze kunt maken op basis van vrije nieuwsgaring, van vrije informatievoorziening, op basis van een vrije pers.

In vrijheid kiezen betekent dat je vrij bent om naar de stembus te gaan, dat je vrij bent om ongehinderd, zonder pottenkijkers, zonder dwang of intimidatie je stem uit te brengen.

Maar in vrijheid kiezen gaat niet alleen over verkiezingen. In vrijheid kiezen betekent veel meer, namelijk in vrijheid je opleiding kiezen, in vrijheid je baan kiezen, in vrijheid je woonplaats kiezen, in vrijheid je partner kiezen enzovoort.

Ik zal me vandaag echter beperken tot de betekenis die ik zojuist aangaf: de vrijheid om van je democratisch kiesrecht gebruik te kunnen maken.

Een vrije pers maakt het voor ons mogelijk om te kiezen in vrijheid. Onderzoeksjournalisten leggen misstanden bloot zodat wij beter weten wat zich werkelijk afspeelt.

Journalisten en fotografen die met gevaar voor eigen leven in oorlogs- en conflictgebieden werken, laten ons de rauwe werkelijkheid zien. Hoe zouden wij anders op de hoogte kunnen zijn van de situatie in landen zoals Syrië, Venezuela, Sri Lanka, Libië, Jemen? In hun nieuwsvoorziening hebben regimes nogal de neiging om een andere werkelijkheid, een rooskleurig beeld te schetsen, om het voorzichtig te zeggen.

En hoe wisten onze ouders en grootouders tijdens de Tweede Wereldoorlog hoe de oorlog werkelijk verliep, eenzijdig geïnformeerd als zij werden door de bezetter? Dankzij de moed van het verzet en de ondergrondse pers werden zij, zo goed en zo kwaad als dat ging, op de hoogte gehouden.

Om in vrijheid te kunnen kiezen is een ongehinderde toegang tot informatie noodzakelijk. Door die waaier aan informatie worden wij in staat gesteld een eigen mening te vormen. De keerzijde hiervan is dat tussen het nieuws dat op feiten is gebaseerd, ook desinformatie kan worden verspreid. Dat is niet nieuw, maar door de hedendaagse technologische verworvenheden is de mogelijkheid daartoe beduidend toegenomen. Sociale media als Twitter en Facebook zijn de laatste jaren belangrijke fora gebleken voor het verstrekken van die waaier aan informatie, maar tegelijk vormen die fora ook een bron van desinformatie.

datum 4 mei 2019

blad 3

In de nasleep van het Brexit-referendum op 23 juni 2016 deden The Guardian en andere Britse media onderzoek naar de 'Leave'-stemmers. De journalisten van de krant ontdekten dat de Britse bevolking via sociale media advertenties voorgeschoteld hadden gekregen die zo op hun persoonlijke situatie én angsten waren aangepast dat ze voor het grote publiek niet zichtbaar waren. En na het referendum waren die ook niet traceerbaar. Het blijft dus gissen, maar naar alle waarschijnlijkheid gaven de advertenties verkeerde of verdraaide informatie waardoor mensen overtuigd vóór Brexit stemden. Zo werd bijvoorbeeld op de angst voor ongebreidelde immigratie en op de toetreding van Turkije tot de Europese Unie ingespeeld.

Deze onthulling, maar ook de vermoedens van beïnvloeding via sociale media van de presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten in 2016 en het Oekraïne-referendum in ons eigen land datzelfde jaar, hebben inmiddels geleid tot verhoogde aandacht bij de overheid voor het verspreiden van desinformatie en voor mogelijkheden dit tegen te gaan. Een aanpak hiervan gaat vanzelfsprekend gepaard met de discussie over een vrije pers, de vrijheid van drukpers en de vrijheid van meningsuiting. Die discussie is voorlopig niet voorbij.

Terughoudendheid past hier overigens: de overheid dient terughoudend te zijn in haar zoektocht naar mogelijkheden om desinformatie aan te pakken. Een mogelijke schending van de vrijheid van meningsuiting waaronder de vrijheid van drukpers ligt al gauw op de loer. Aan de andere kant dienen ook degenen die gebruik maken van de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van drukpers, terughoudend te zijn en zich van hun verantwoordelijkheid bewust te zijn.

Al in de Staatsregeling van 1798 van de Bataafse Republiek werd, als echo van de Franse revolutie van 1789, de vrijheid van drukpers als grondrecht opgenomen. Niet voor niets luidt de desbetreffende bepaling: "Ieder Burger mag zijn gevoelens uiten en verspreiden, op zoodanige wijze, als hij goedvindt, des niet strijdig met het oogmerk der Maatschappij."

Sociale media zijn een onlosmakelijk deel van de drukpers geworden. Zo heeft nog zeer recent de Raad van State geoordeeld dat ook Twitter- en app- berichten niet 'vluchtig' zijn, maar in zekere mate gearchiveerd dienen te worden.

Eén van de belangrijkste kenmerken van sociale media is de snelheid ervan. Die snelheid – en de tegelijkertijd noodzakelijke beknoptheid – brengt met zich dat berichten via sociale media dikwijls in hoge mate emotioneel geladen zijn. Waar een verslag voor de krant van de volgende dag nuance kan aanbrengen, is een tweet in een seconde verstuurd. Zender en ontvanger dienen daarom op hun hoede te zijn, de snelheid van het medium kan onnodige ruis en onrust veroorzaken. Daar komt in het geval van Twitter nog bij dat het lastig is om in 280 tekens genuanceerd te zijn. Onbewust ligt desinformatie op de loer. En wat betekent dit voor de vrijheid om te kiezen? Of is dit juist de ultieme vrijheid? De vrijheid om spontaan, ongeremd alles te kunnen uiten wat je op dat moment beroert?

datum 4 mei 2019

blad 4

Overigens kan niet alleen het gedrukte woord desinformatie bevatten, ook beelden kunnen dusdanig bewerkt zijn dat willens en wetens onjuiste informatie wordt verschaft met het oogmerk om degene die de beelden onder ogen krijgt, te beïnvloeden.

In het huidige onderwijs wordt terecht veel aandacht besteed aan mediawijsheid. Onze jeugd krijgt vanaf het primair onderwijs structureel les in het verstandig omgaan met beschikbare informatie en hoe een verantwoordelijk gebruiker van sociale media te zijn. Zo wordt de nieuwe generatie voorbereid op de huidige en ook de toekomstige tijd waarin de hoeveelheid beschikbare informatie én desinformatie en de snelheid waarmee deze verspreid kunnen worden ongetwijfeld alleen maar groter zullen worden. Die kennis stelt onze jeugd in staat om in vrijheid te kiezen.

Dames en heren,

In 2019 vieren we niet alleen dat iedereen, mannen en vrouwen, dankzij het algemeen kiesrecht, in vrijheid kan kiezen. In vrijheid kiezen was 5 jaar lang onmogelijk als gevolg van de bezetting door nazi-Duitsland. Wij vieren ook het begin van onze bevrijding, waardoor het weer mogelijk werd in vrijheid te kiezen.

Volgende maand, op 6 juni, is het 75 jaar geleden dat de eerste geallieerden landden op de kusten van Normandië, operatie Overlord. En op 18 september vieren we dat 75 jaar geleden, in september 1944, Eindhoven bevrijd werd. Daarmee begon de bevrijding van zuidelijk Nederland. Tegelijk herdenken we de vele slachtoffers die vielen tijdens de onfortuinlijk verlopen operatie Market Garden, waardoor de bevrijding van ons land nog geruime tijd op zich liet wachten. Er zou nog een slopende, vele slachtoffers eisende hongerwinter volgen voordat héél Nederland uiteindelijk bevrijd was.

Door de ondergrondse pers werd het deel van Nederland dat leed onder de bezetting en de hongerwinter voortdurend op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen aan het front. Op deze wijze werd de nazi-Duitse propaganda waar mogelijk weerlegd.

De geallieerden van hun kant maakten dankbaar gebruik van radio en pers om een tegengeluid te bieden. De berichten via de BBC en Radio Oranje gaven de bevolking in bezet gebied de kracht om vol te houden. Ook vanuit de lucht werd anti-nazipropaganda verspreid.

*Sur mes cahiers d'écolier
Sur mon pupitre et les arbres
Sur le sable sur la neige
J'écris ton nom*

*Et par le pouvoir d'un mot
Je recommence ma vie
Je suis né pour te connaître
Pour te nommer
Liberté.*

*Op mijn schoolschriften
Op mijn bank en de bomen
Op het zand op de sneeuw
Schrijf ik je naam*

*En door de kracht van een woord
Begin ik aan een nieuw leven
Ik besta om jou te kennen
Om jou te noemen
Vrijheid.*

datum 4 mei 2019

blad 5

Dit zijn twee van het 24 kwatrijnen tellend gedicht 'Liberté' dat de Franse dichter Paul Eluard clandestien publiceerde in 1942. Het kwam via de ondergrondse pers in Londen terecht, waarna de Royal Air Force besloot het gedicht op duizenden pamfletten te droppen boven bezet Frankrijk. De RAF gebruikte het als onderdeel van hun anti-nazi-propaganda. Andere gedichten van Eluard werden uitgezonden via pro-geallieerde radiostations.

Dames en heren,

Een vrije samenleving is een samenleving waarin ruimte is voor álle geluiden. Een samenleving waarin ruimte is voor debat, een samenleving waarin tegenwicht en tegenspraak wordt geboden. In de politieke arena gebeurt dat direct, in de debatten, maar ook indirect in de kolommen van de kranten, in de actualiteitenprogramma's op radio en televisie, en steeds meer via sociale media. Vrijheid betekent spraak en tegenspraak in deze publieke ruimtes, op deze zeepkisten in alle vormen en maten. Die vrijheid is het waard om voor op te komen.

Media spelen hierin een uiterst belangrijke rol. Dankzij de journalistiek worden vragen gesteld die anders wellicht niet zouden worden gesteld, worden zaken uitgezocht en wordt de onderste steen boven gehaald. Laat ik een recent voorbeeld geven: zoals bekend is in het afgelopen jaar aan verschillende zogenoemde klimaattafels gesproken over maatregelen om de CO₂-uitstoot te verminderen. Aan de tafels werd deelgenomen door maatschappelijke partijen, deskundigen in de sector én door het kabinet. De besprekingen waren niet openbaar en de volksvertegenwoordiging zat niet aan tafel. Dankzij uitstekende reconstructies door journalisten zijn we inmiddels redelijk op de hoogte wat daadwerkelijk besproken is.

In Nederland werkt het zo. In sommige landen om ons heen, ook in de Europese Unie, zien we echter dat de overheid steeds minder tegenwicht en tegenspraak duldt. In die landen worden redacties overgenomen, vervangen of zelfs gesloten. Daarmee wordt de vrije pers stelselmatig verder ingeperkt en dus de ruimte voor tegenwicht en tegenspraak steeds kleiner. Uit de World Press Freedom Index 2019 van Reporters Sans Frontières die vorige maand is gepubliceerd, blijkt dat dit zowel binnen de Europese Unie als daarbuiten gebeurt. Reporters Sans Frontières – RSF – stelt vast dat het aantal landen dat als veilig voor journalisten kan worden beschouwd, waar journalisten in veiligheid kunnen werken, opnieuw kleiner is geworden. Tegelijk constateert RSF dat autoritaire regimes hun grip op de media verstevigen.

Binnen de Europese Unie is dit bijvoorbeeld het geval in Hongarije waar premier Orbán weigert te spreken met journalisten die hem en zijn partij Fidesz niet gunstig gezind zijn. Ook in Polen zijn staatsmedia verworpen tot propagandamiddel en worden zij steeds vaker ingezet om journalisten lastig te vallen. Buiten de Europese Unie valt op dat de negatieve trend, met name wat betreft de veiligheid van journalisten, het grootst is in Midden- en Zuid-Amerika. En landen als Rusland, Turkije en ook China blijven onverminderd doorgaan met de vervolging van journalisten en de media.

Het bieden van tegenwicht en tegenspraak door de media is in deze landen nauwelijks nog mogelijk en voor zover het wordt geboden is het moeilijk om de kiezer met de informatie te bereiken. In de grote steden is het vaak nog wel mogelijk om kennis te nemen van die tegengeluiden, afkomstig van niet door de staat gecontroleerde media. Buiten de steden, in de dorpen en op het platteland is dat vrijwel onmogelijk. In vrijheid kiezen wordt in deze landen wel met de mond beleden, maar in de praktijk is daarvan echter nauwelijks sprake.

Dames en heren,

'Stuuf' Wiardi Beckman koos ervoor tegenwicht te bieden. In zijn eigen partij, waar het ongewoon was te pleiten voor meer geld voor defensie. Tijdens de bezetting, om via de ondergrondse pers mensen zoveel mogelijk te informeren over de werkelijke stand van zaken met betrekking tot de oorlog. Hij overleed in concentratiekamp Dachau – vlak voor de bevrijding van het kamp – op 15 maart 1945 aan vlektyfus.

datum 4 mei 2019

blad 6

Paul Eluard bood tegenwicht met zijn gedichten, waarvan 'Liberté', dat door de RAF werd uitgestrooid over bezet Frankrijk, uitgroeide tot symbool van het verzet in Frankrijk.

De ondergrondse pers bood tegenwicht door met gevaar voor eigen leven niet aflatend vlugschriften – soms meerdere op één dag – uit te brengen. Het Parool schreef op 22 september 1944 – 4 dagen na de bevrijding van Eindhoven – "De vrijheid wenkt! Reikt haar de hand!" om de bevolking in bezet gebied hoop en moed te geven. Het duurde nog acht maanden voor het zover was, maar het belang van die boodschap was van onschatbare waarde.

En ook vandaag bieden de media voortdurend tegenwicht. Door dagelijks nieuws, door onderzoeksjournalistiek, door naar de lezer en de luisteraar datgene te vertalen wat onder de Haagse kaasstolp wordt uitvergroet of juist geminimaliseerd.

Max van Weezel, oud-voorzitter van Nieuwspoort, bood tegenwicht hier, in Den Haag, op deze vierkante kilometer, in dit perscentrum. Zoals minister-president Mark Rutte na zijn overlijden zei over Max van Weezel: "Altijd scherp in zijn vragen en analyses, nooit onder de gordel." Max van Weezel bood het zo noodzakelijke tegenwicht. U, leden van Nieuwspoort, u biedt tegenwicht, u zorgt voor tegenspraak. Opdat wij in vrijheid kunnen kiezen.

Propaganda en desinformatie – 'leuze of bewering' in de woorden van Wiardi Beckman – vormen een waarschuwing aan ons allen – pers, politicus, kiezer, burger – dat we niets zonder meer voor waar moeten aannemen, dat we ons moeten blijven informeren, dat we vragen moeten blijven stellen. Voor een vrije keuze, om in vrijheid te kunnen kiezen.

Het is goed om daar op deze 4e mei bij stil te staan.

Dank u wel.